

سلسله پژوهش‌های فقه هنر و رسانه / ۳

نظام مسائل فقه هنر و رسانه (۱) (اثر، مؤلف، مخاطب)

به کوشش

علی نهاوندی

معاونت پژوهش مرکز فقهی ائمه اطهار علیه السلام

سرشناسه: نهاوندی، علی، ۱۳۴۸ - ، گردآورنده.

عنوان و نام پدیدآور: نظام مسائل فقه هنر و رسانه (۱) (اثر، مؤلف، مخاطب)؛
به کوشش علی نهاوندی.

مشخصات نشر: قم: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، ۱۳۹۹ ش.

شابک: ۹ - ۱۴۱ - ۳۸۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرستویسی: فیبا.

مندرجات: ج ۱ (اثر، مؤلف، مخاطب)

موضوع: رسانه‌های گروهی - قوانین و مقررات (فقه)

Mass media - Law and legislation (Islamic law)

موضوع: هنرها (فقه) / Arts (Islamic law)

موضوع: رسانه‌های گروهی و هنر - ایران / Mass media and art - Iran

رده‌بندی کنگره: ۶ / ۱۹۸ BP

رده‌بندی دیوبی: ۳۷۹ / ۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۷۸۳۶۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.KitaboSunnat.com

نظام مسائل فقه هنر و رسانه (۱)
(اثر، مؤلف، مخاطب)

ک ناشر: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام

ک به کوشش: علی نهاوندی

ک نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۸ ش

ک چاپ: چاپ دیجیتال قهرمانی

ک شمارگان: ۲۰۰ نسخه

ک شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۸۸-۱۴۱-۹

ک قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

مراکز پخش:

قم، میدان معلم، مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام، تلفن: ۳۷۷۴۹۴۹۴ و ۳۷۸۳۲۳۰۳

قم شعبه ۱: خیابان ارم، جنب مدرسه کرمانی ها، تلفن: ۳۷۷۴۴۲۸۱ و ۳۷۷۴۴۲۷۱

شعبه مشهد: چهارراه شهدا، خیابان آیت الله بهجت، نبش بهجت ۹/۱، مقابل اداره بهزیستی،

تلفن: ۳۲۲۲۰۱۶۰

انشارات مرکز فقهی ائمه اطهار

فهرست مطالب

۱۵	پیشگفتار
۱۹	مقدمه
۲۰	اهمیت نظام مسائل فقه هنر و رسانه
۲۱	مراحل شناسایی نظام مسائل فقه هنر و رسانه
۲۲	مراحل شناسایی نظام مسائل
۲۳	مراحل شناسایی نظام مسائل
۲۳	کارکرد نظام مسائل
۲۵	بخش اول: اثر هنری و رسانه‌ای
۲۷	مقدمه
۲۹	فصل اول: نمایش
۲۹	گفتار اول: مسائل پیش تولید
۳۱	گفتار دوم: مسائل تولید
۳۱	عوامل انسانی

- ۳۱ تهیه‌کننده
- ۳۳ کارگردان
- ۳۴ تصویربردار و فیلمبردار
- ۳۵ گریمور
- ۳۷ فیلمنامه‌نویس
- ۳۸ عوامل انسانی درون صحنه
- ۳۸ بازیگر
- ۳۸ روابط میان هنرپیشگان
- ۳۹ نگاه
- ۴۰ صحبت و گفتگو
- ۴۲ حرکات
- ۴۵ گریم
- ۴۷ پوشش
- ۴۹ بدلکار
- ۵۰ عوامل غیرانسانی
- ۵۰ لوکیشن
- ۵۱ آکسسوار
- ۵۲ موسیقی
- ۵۳ تدوین
- ۵۴ دوبله

فهرست مطالب ● ۷

- فیلمنامه ۵۵
- گفتار سوم: مسائل پس تولید ۵۶
- سؤالات مربوط به پخش ۵۸
- گفتار چهارم: مسائل کلی ۵۹
- گفتار پنجم: مسائل مخاطبان ۶۱
- نگاه ۶۱
- گوش کردن ۶۲
- فصل دوم: اثر موسیقی ۶۵
- سؤالات کلی ۶۵
- نمایش ساز ۶۶
- حوزه مکان و زمان پخش ۶۷
- حوزه سازبندی و گونه موسیقی ۶۸
- حوزه خواننده ۶۸
- به کارگیری چهره‌های موسیقایی ۶۹
- برنامه‌سازی و آموزش موسیقی ۶۹
- حوزه شعر و کلام ۷۰
- فصل سوم: فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی ۷۱
- بخش دوم: مؤلف هنری و رسانه‌ای ۷۷
- مقدمه ۷۹
- گفتار اول: بازیگری ۸۰

- الف. مالکیت ۸۰
- گفتار دوم: فیلم ۸۰
- الف. مالکیت ۸۰
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۸۲
- گفتار سوم: تئاتر ۸۳
- الف. مالکیت ۸۳
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۸۳
- گفتار چهارم: صنایع دستی ۸۳
- الف. مالکیت ۸۳
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۸۶
- گفتار پنجم: هنرهای تزئینی ۸۸
- الف. مالکیت ۸۸
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۹۱
- گفتار ششم: موسیقی ۹۳
- الف. مالکیت ۹۳
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۹۴
- گفتار هفتم: ادبیات ۹۶
- الف. مالکیت ۹۶
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۹۸
- گفتار هشتم: معماری ۹۸

- الف. مالکیت ۹۸
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه‌گذاری ۱۰۰
- گفتار نهم: تصویر ۱۰۲
- الف. مالکیت ۱۰۲
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه‌گذاری ۱۰۲
- گفتار دهم: نقاشی ۱۰۴
- الف. مالکیت ۱۰۴
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه‌گذاری ۱۰۴
- گفتار یازدهم: گرافیک ۱۰۴
- الف. مالکیت ۱۰۴
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه‌گذاری ۱۰۴
- گفتار دوازدهم: عکس ۱۰۵
- الف. مالکیت ۱۰۵
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه‌گذاری ۱۰۵
- گفتار سیزدهم: مجسمه ۱۰۶
- الف. مالکیت ۱۰۶
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه‌گذاری ۱۰۶
- گفتار چهاردهم: عروسک ۱۰۷
- الف. مالکیت ۱۰۷
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه‌گذاری ۱۰۷

- گفتار پانزدهم: پویانمایی ۱۰۸
- الف. مالکیت ۱۰۸
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۰۹
- گفتار شانزدهم: رسانه ۱۱۱
- الف. مالکیت ۱۱۱
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۱۳
- بخش هفدهم: فضای مجازی ۱۱۳
- الف. مالکیت ۱۱۳
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۱۷
- گفتار هجدهم: بازی های رایانه ای ۱۱۹
- الف. مالکیت ۱۱۹
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۲۰
- بخش سوم: مخاطب هنری و رسانه ای ۱۲۱
- مقدمه ۱۲۳
- گفتار اول: بازیگری ۱۲۴
- الف. مالکیت ۱۲۴
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۲۴
- گفتار دوم: فیلم ۱۲۴
- الف. مالکیت ۱۲۴
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۲۵

- گفتار سوم: تئاتر..... ۱۲۷
- الف. مالکیت ۱۲۷
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری..... ۱۲۷
- گفتار چهارم: صنایع دستی ۱۲۸
- الف. مالکیت ۱۲۸
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری..... ۱۳۱
- گفتار پنجم: هنرهای تزئینی ۱۳۳
- الف. مالکیت ۱۳۳
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری..... ۱۳۵
- گفتار ششم: موسیقی ۱۳۷
- الف. مالکیت ۱۳۷
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری..... ۱۳۸
- گفتار هفتم: ادبیات ۱۴۰
- الف. مالکیت ۱۴۰
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری..... ۱۴۱
- گفتار هشتم: معماری..... ۱۴۱
- الف. مالکیت ۱۴۱
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری..... ۱۴۲
- گفتار نهم: تصویر..... ۱۴۳
- الف. مالکیت ۱۴۳

- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۴۴
- گفتار دهم: نقاشی ۱۴۷
- الف. مالکیت ۱۴۷
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۴۷
- گفتار یازدهم: عکس ۱۴۷
- الف. مالکیت ۱۴۷
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۴۸
- گفتار دوازدهم: مجسمه ۱۴۹
- الف. مالکیت ۱۴۹
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۴۹
- گفتار سیزدهم: عروسک ۱۵۰
- الف. مالکیت ۱۵۰
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۵۰
- گفتار چهاردهم: پویانمایی (انیمیشن) ۱۵۲
- الف. مالکیت ۱۵۲
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۵۳
- گفتار پانزدهم: رسانه ۱۵۵
- الف. مالکیت ۱۵۵
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۵۶
- گفتار شانزدهم: فضای مجازی ۱۵۷

فهرست مطالب * ۱۳

- الف. مالکیت ۱۵۷
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۶۰
- گفتار هفدهم: بازی‌های رایانه‌ای ۱۶۱
- الف. مالکیت ۱۶۱
- ب. اقتصاد، اشتغال، سرمایه گذاری ۱۶۲
- اصطلاح‌نامه ۱۶۳
- فهرست منابع و مآخذ ۱۸۵

پیش‌گفتار

سپاس و شکر مخصوص خداوندی است که خود را به ما شناساند و ما را به سوی توحید خالص خود راهنمایی، از شک و کج‌روی دور کرد و درود بیکران بر رسول رحمتِ رحمان، خاتمِ رسولان، گشاینده درهای بسته و آشکارکننده حق با برهان، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و خاندان پاک و گرامی‌اش.

بی‌شک، دانش، چراغ راه سعادت، والایی و رفعت آدمی است و افروختن آن نیازمند کاوش‌های پی‌پای پژوهشگرانی است که دل در گرو آگاهی انسان و توانمندسازی وی دارند. بدیهی است که این مهم، بدون شناخت ابزارها و مهارت‌های لازم امکان‌پذیر نیست. در کنار این مهارت‌ها و ابزارها، شناخت مسائل، دغدغه‌ها و نیازهای دانشی در دست‌یابی به اندیشه‌ها و افکار جدید از ضروریات تحقیق و پژوهش است که گاه، پیش‌بردن مطالعات بدون بهره‌جستن از آن‌ها دشوار و دست‌نیافتنی است.

از دیگر سو، پس از پیروزی شکوهمند نظام اسلامی ایران و حاکمیت

دین در زندگی اجتماعی، افق‌های جدیدی فراروی دانش فقه که عهده‌دار ارائه دستورالعمل زندگی است، گشوده شده، از انزوای فقه فردی خارج و به عرصه فقه اجتماعی وارد گشت. بی‌شک، این تجلی عینی دستورات شریعت، ظرفیت پاسخ‌گویی به نیازهای فردی، اجتماعی و حاکمیتی را در قالب فقه‌های تخصصی دارد. از جمله فقه‌های تخصصی، «فقه هنر و رسانه» است که در عصر حاضر به عنوان عصر ارتباطات و رسانه، وجود گفتمان‌های هنری مورد اهتمام پژوهشگران است. از این رو، شناخت دقیق عناوین و موضوعات پیش روی «فقه هنر و رسانه» از اهمیت بسزایی برخوردار است.

مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام که به اهتمام مرجع فقیه شیعه، حضرت آیت‌الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته‌الله در سال ۱۳۷۶ بنیان نهاده شد و هم‌اینک تحت هدایت هوشمندانه و مدبرانه خلف صالح آن فقیه فقیه، حضرت آیت‌الله حاج شیخ محمدجواد فاضل لنکرانی - دامت برکاته العالیه - قرار دارد، رسالت اصلی خود را فراهم آوردن بستر مناسب جهت تولید دانش در عرصه فقه و علوم وابسته به آن و تربیت پژوهشگران توانمندی می‌داند که بتوانند با نگارش آثار علمی روزآمد و کارآمد، به معرفی اندیشه اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام و دفاع از مرزهای دانش اسلامی پردازند. از این رو، گروه فقه هنر و رسانه معاونت پژوهش مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام در راستای استفاده بهینه پژوهشگران، بر آن شد تا «نظام مسائل

فقهی هنر و رسانه» که پیش‌ران شناسایی و راهبری حلّ علمی مسائل هنر و رسانه است را به عنوان عنصری کلیدی در برقراری ارتباط مسائل هنری و رسانه‌ای با احکام فقهی شریعت به دانش‌وران این عرصه تقدیم دارد. در این مجموعه، با تحلیل شبکه مسائل فقهی، محورها، نیازها، خلأها و کاستی‌های بنیادین فقه هنر و رسانه شناسایی می‌شود و تشتت در راهبردها و تصمیم‌گیری‌های کلان در ضوابط فقهی و سیاست‌گذاری در خصوص هنر و رسانه از بین می‌رود.

تحقیق حاضر که به همت محقق ارجمند، حجت‌الاسلام والمسلمین علی نهاوندی - زید عزه - نگاشته شده، تلاشی در شناسایی و حل مسائل فقهی هنر و رسانه است که با اکتشاف میدان مسائل در حوزه اثر و محصول هنری و رسانه‌ای، تولید و پدیدآوری آثار هنری و رسانه‌ای و نیز حوزه مصرف و بهره‌گیری از آثار هنری و رسانه‌ای، به سه عرصه مؤلف، اثر هنری و مخاطب نظر افکنده است. همچنین با محیط‌شناسی مسائل هنر و رسانه از طریق هنرمندان، تشکّل‌های هنری و رسانه‌ای، بررسی‌های میدانی، اسناد، قوانین و مقررات موجود، به دنبال ارائه و دسته‌بندی مسائل فقه هنر و رسانه است.

اکنون که به یاری خداوند والا، اثر حاضر آماده عرضه به اندیشه‌ورزان و پژوهشگران شده، ضمن سپاس و ستایش به درگاه ایزد منان و آرزوی علوّ درجات برای مؤسس معظم مرکز، از حمایت‌های ریاست مکرم و

تمامی عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر، معاونت پژوهشی را یاری رساندند، به ویژه محقق محترم و مدیر محترم مرکز حضرت حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمدرضا فاضل کاشانی - دامت افاضاته - تقدیر و تشکر می‌شود. امید آن که تلاش‌های علمی صورت گرفته زمینه‌ساز رشد و تعالی جامعه اسلامی و چراغی فرا راه جویندگان طریق دانش و معرفت باشد.

سیدجواد حسینی خواه

معاون پژوهشی مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام

۱۳۹۹ / ۲ / ۳۰

مقدمه

با توجه به گسترده‌گی و توسعه روزافزون رسانه‌ها و تقویت گفتمان هنری در جهان امروز، نظام مسائل فقه هنر و رسانه، مجموعه‌ی مسائل، دغدغه‌ها و نیازهایی است که بشر امروز در زندگی خود در حیطه‌های فقهی و دستوری دین با آنها روبه‌روست و برای دستیابی به پاسخ آنها می‌کوشد. نظام مسائل فقهی هنر و رسانه در صدد برقراری روابط و تدوین ضوابط شرعی میان مسائل هنری و رسانه‌ای با احکام فقهی شکل می‌گیرد.

نظام مجموعه‌ای از واحدها یا عناصر مرتبط با هم است که به منظور تأمین اهداف از پیش تعیین شده، در تعامل با یکدیگر فعالیت می‌کنند.^۱ موضوع نظام مسائل ممکن است شامل گفتارهایی از فضای واقعی، ذهنی یا رسانه‌ای باشد و مسائل ممکن است در گذشته، حال یا آینده (بالقوه) باشند. برای شناسایی نظام مسائل، متغیرهایی که حالت نامطلوبی داشته یا

۱. عبدالله توکلی؛ اصول و مبانی مدیریت، ص ۴۸.

خواهند داشت، بررسی می‌شوند. در نظام مسائل، مسائلی که باید حل شوند، مشخص می‌شوند، نه راه‌حل‌ها. محدوده نظام مسائل، شامل موضوعات و کارکردهای ضروری و مهم موردانتظار است که در این تحقیق، تنها مسائل و پرسش‌های فقهی در عرصه اثر، مؤلف و مخاطب، مقوله هنر و رسانه با جهت‌گیری اقتصاد، سرمایه‌گذاری، مالکیت و اشتغال در گفتار مؤلف و مخاطب محوریابی شده است.

مهم‌تر از شناسایی مسائل فقهی هنر و رسانه، شناسایی نسبت‌ها و روابط بین آنهاست؛ چراکه در عالم واقع، هریک از متغیرها بر یکدیگر اثرگذار است و موضوع جدیدی را پدید می‌آورد که این مهم هدف تحقیق حاضر نیست.

اهمیت نظام مسائل فقه هنر و رسانه

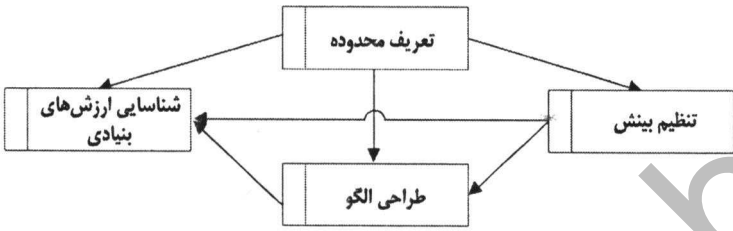
نگرش سیستمی در نظام‌مند کردن موضوعات فقهی حضور فعال دارد و نظام‌مندی در حقیقت ایجاد یک ساختار منطقی برای تعیین و مشخص کردن جایگاه، اولویت و محل استقرار یک موضوع در میان انواع موضوعات فقهی است که به ارزش‌گذاری و کمیت‌گذاری موضوعات فقهی در سطوح و ابعاد و حوزه‌های متفاوت می‌انجامد. البته منطق و الگوی حاکم بر نظام‌مندی مسائل برآمده از طبقه‌بندی و نسبت کمی و کیفی مؤلفه‌های فقهی است؛ از این رو نظام‌مندی مسائل و موضوعات فقه

هنر و رسانه موجب شناخت و تشخیص درست و کامل مصادیق و دغدغه‌های فقهی هنر و رسانه می‌شود و افق و چشم‌انداز پژوهش فقهی در حرکت کلان هنر و رسانه را روشن می‌کند؛ همچنین موجب تسهیل در روند پژوهش و اولویت‌بندی فقه هنر و رسانه می‌شود؛ متغیرهای اساسی و مسائل محوری و فرعی شناسایی می‌شود و با تحلیل فقهی دقیق محورها، تشتت در راهبرد و تصمیم‌گیری کلان در ضوابط فقهی و سیاست‌گذاری هنر و رسانه از بین می‌رود و نیز نیازها، خلأها و کاستی‌های بنیادین فقه هنر و رسانه شناسایی می‌شود.

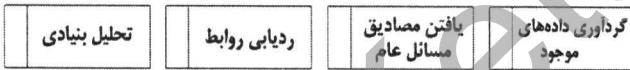
مراحل شناسایی نظام مسائل فقه هنر و رسانه

در گام نخست، مراحل شناسایی نظام مسائل به شیوه تحقیقات کتابخانه‌ای و میدانی توسط چند تن از افراد گروه با طی فرایندی که در تصویر زیر نمایش داده شده است، زیر نظر مدیر گروه انجام و در سه حوزه اثر، مؤلف و مخاطب تقسیم‌بندی شد. گام دوم و مراحل بعدی تحقیق به منظور کشف پاسخ‌های تخصصی فقهی مسائل مطروحه با کمک محققان آشنا به این حوزه طراحی می‌شود.

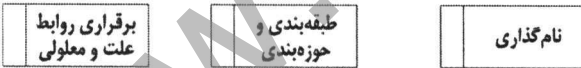
پیش‌نیازها

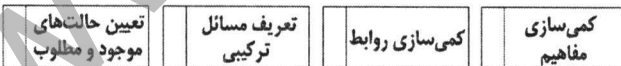
شناسایی مقدماتی

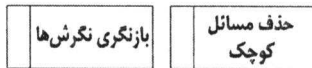
ساماندهی شبکه مسائل

تعیین مشخصات مسائل

پالایش شبکه

مراحل شناسایی نظام مسائل

در اولین مرحله از شناسایی نظام مسائل، داده‌های اولیه درباره مسائل و روابط بین آنها تدوین گردید.

روش‌های شناسایی مسائل و روابط عبارتند از:

۱. گردآوری واژه‌ها، روابط و داده‌های موجود؛
۲. یافتن مصادیق مسائل عام؛
۳. ردیابی روابط؛
۴. تعریف متغیرها.

کارکرد نظام مسائل

کارکردهای نظام مسائل عبارتند از:

۱. تعیین اولویت‌ها: در نظام مسائل، شدت مسائل و روابط بین آنها شناسایی می‌شود، بنابراین موضوعات مهم و فوری آشکار می‌شوند.
۲. یافتن راه‌حل‌ها: در نظام مسائل، مسائلی که تأثیرگذاری بیشتری دارند مشخص شده و رویکرد طراحی راه‌حل‌ها آشکار می‌شود.
۳. ارزیابی طرح‌ها و ایده‌ها: میزان تأثیر طرح‌ها و ایده‌ها در حل مسائل، معیاری برای ارزیابی آنها است. به عبارت دیگر می‌توان از نظام مسائل برای ارزیابی طرح‌ها و ایده‌ها استفاده کرد.

در یک پروژه شناسایی نظام مسائل، ممکن است یک یا چند کارکرد مورد نظر باشد که تمرکز در شناسایی مسائل را مشخص می‌کند؛ به

عبارت دیگر اینکه کدام بخش‌های محدوده بیشتر کاویده شوند و چه نوع مسائلی مهم‌تر هستند، بستگی به کارکرد مورد نظر دارد.

بر اساس فرایندهای گفته‌شده بررسی نظام مسائل فقه هنر و رسانه با همکاری اندیشکده رسانه حوزه علمیه خراسان، در سه شاخه‌ی اثر، مؤلف، مخاطب با پیرتگک هنری و رسانه‌ای ارائه گردید که امید است مورد استفاده محققان و پژوهشگران قرار گیرد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از مساعی و حمایت‌های حضرت آیت‌الله حاج شیخ محمدجواد فاضل لنکرانی رحمته‌الله رئیس معظم مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم‌السلام و اندیشمند گرامی، حجت‌الاسلام والمسلمین محمدرضا فاضل کاشانی (ادام الله بقاءه) مدیر محترم مرکز و به ویژه فاضل ارجمند حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر سید جواد حسینی‌خواه (زید عزه) معاون محترم پژوهشی مرکز که موجبات طبع این اثر را فراهم آوردند، کمال تشکر و امتنان را داشته باشم.

علی نهایندی

مدیر گروه فقه هنر و رسانه